

CODÄU ANNAMÁRIA

HA ELHAL... ÉS KISARJAD

Dimény Lóránt: *Ha elhal*

■ Első olvasásra a szándékosan mélyre ásott és részletekbe szőtt összefüggések miatt kiismerhetetlennek és megközelíthetetlennek tűnik Dimény Lóránt novelláinak világa. Gyakran nehéz bennük maradni, nehéz együtt haladni a szövegekkel; intenzív figyelmet és sok visszacsatolást igényelnek. Másodsorra azonban már körülhatárolhatóbbak a jelenségek, a cselekmény ismeretében inkább produktívknak bizonyulnak az apró utalások, s talán ezért érezhetni úgy, hogy a *Ha elhal* című kötet esetében a történetyszerűség másodlagossá, egy sajátos, helyenként bodoros, helyenként tamásias légkör megjelenítésének apropójává válik.

Homály és titokzatosság borítja a helyzeteket, balladát invokáló hangulat. Ez egyrészt abból ered, hogy a legtöbb történet egy olyan múltból származik, amely bár néha konkrétan beazonosítható (például a szocializmus kora, az 1989-es marosvásárhelyi események), a sorszerűség hangoztatása vagy a nemzedékek közötti időbeli viszonyok elmosódása következtében mégis legendaszerű távlatba kerülnek: „Pásztor Bözse néni volt az én ükanyám, talán szépanyám, vagy még sokkal régebben élt, még mindennek előtt, már senki sem tudja pontosan...” (*Az utolsó férfi és az első nő*). Másrészt pedig az ok és okozat közé ékel távolságot a szövegek szerkesztésmódja is. Gyakori és ötletes megoldás az egy novellabeli történetnek több, alcímmel való elemi részekre bontása, melyek miként például a *Furtuna brigadéros találkozása Istennel* című szöveg „alkatrészei” is – *Azután, Azelőtt, A brigadéros és a falu, Legenda a sós kútról, A kis ponty, A robbanás, Második napon, Átváltozás, Gyökerek, Kavicsok a vízben, A beszélő bagoly, Út a mélybe, A hit* – egy nagyobb egész összeillő mozaikjaiként funkcionálnak. Ez az eljárás a motivikuság hangsúlyozására is irányul, viszont

néhol egy-egy töredék „elejtődik”, nem viszi tovább a történet egésze, izoláltabb jó ötlet marad, vagy a sok különálló rész igen szétfeszíti a szöveget, mint például *A kútban*, ahol a kút mint azonos helyszín nem válik elég erőteljes, összetartó metaforává.

Azonban van egy-egy novella, amely olyan átgondolt koncepció köré építi a megrázó, feldolgozhatatlan/feldolgozatlan traumákról, családi drámákról, tragédiákról, veszteségekről, öröklődő sorsokról szóló tematikáját, amely a szöveg súlypontjaként sikeresen tartja össze a jelentésrétegeket. Ilyen például annak az asszonynak a története, aki férje eltűnését követően saját haját varrja bele a vászonba, de a gyász szimptomájaként jelentkező alkotótevékenységgel párhuzamosan önmaga süpped a pusztulásba, kifizia pedig vadócként nő fel (*Mely lehet menedék vagy zátony*); az *Ilovan csűrjében az idő* című történetben az apa keresése, az eredet felkutatása szervezi a szöveget; egy nemzetség története pedig két pestises, a többi fertőzőttel együtt padlásra zárt fiatal szerelméből kezdődik újra (*Az utolsó férfi és az első nő*). A szereplők (foglalkozások szempontjából gyakoribb a brigadéros, a rendőr, a bányász, a zsilipőr, a vincerés stb. – tehát a tettek emberei) cselekvésképességének határait a szinte minden történetben tematizált sorsszerűség szabja meg olyannyira, hogy az olvasónak még véletlenül sem jut eszébe arra gondolni, hol és mikor lehetne valamilyen kitérés szándékra, valamilyen egyéni és tudatos döntésre számítani. A narrátor is gyakran hivatkozik a sors, az átkok, a próféciák szerepére, az egyes nemzedékek egymáshoz való viszonyát is ez határozza meg, hisz a tulajdonságok/élethelyzetek végzettszerűen ismétlődnek: „Azóta pedig családunkban, bár legtöbbjük nem is sejtí, miért, a nőket

Ninának hívják, a férfiakat pedig Ábelnek. Így fordult tehát Nina anyám méhében életté az átok, ott, a fertőzött padláson, ennyin múltott tehát minden, és azóta ismétlődnek a körök családunk minden tagjával, mindenki átokba kerül, hogy aztán a legreménytelenebb helyzetből egy fiáker röpítse egy új kezdet felé, ami továbblendíti az élet kerekét. Senki sem különb az összes Ábelnél és Ninánál, aki előtte hordozta a foltot. Ugyan tudom, hogy nem velem történt, az emlékek viszont nem hálnak meg a testtel, hanem, mint történeteket tintával, egymásba itatják a nemzedékek.” (*Az utolsó férfi és az első nő*). Sőt mintha belső kényszerként is működne ezeknek a történeteknek a generációs átörökítése, ezért ír levelet a huszonöt éve elhagyott fiához *A hetedik* című szövegben megszólaló apa, vagy fordul „a háborúról, a mai világról” való interjúkészítés szándékával az újságíróhoz egy öreghez (*Szerokel*). A sors általi meghatározottsággal függ össze a hit kérdése, amely szinte minden novellában hangsúlyos helyet kap. Annak ellenére, hogy beszélő bagoly és beszélő görény is mond bibliai jellegű tanítást a kötetben, a hit nem annyira dogmatikus, mint inkább egy általánosabb fogalomként szerepel: „A hit pedig a remélt dolgokban való bizalom és a nem látható dolgok létéről való meggyőződés.” (*Furtuna brigadéros találkozása Istennel*). Gyakran egyfajta megtérésnek a szakaszai állítódnak fókuszba, s a bibliai eredetű nevek használatával, az eseményeknek a Teremtés napjaival való megfeleltetésével biblikus távlatba kerülnek az egyes történetek, s ezek a helyzetek sokszor az íróniától sem mentesek. Mi több, amolyan népi mágikus realizmus nyomait hordja magán az, ahogyan Furtuna brigadéros találkozása Istennel akkor/annak hatására következik

be, amint a férfi tölgyfává változik a barátait gyászolva.

A sors általi meghatározottság zárt világot eredményez, ahol kezdet és vég összeér, és a kötet kompozíciója is erre játszik rá: szerkezeti súlypontjai azok a novellák, amelyekben ez a ciklikusság nagyon erőteljesen jelentkezik. A kötet címének jelentését feloldó szövegrészlet is ezt a szemléletet igazolja: „Ha a búzaszem nem esik a földbe, és nem hal meg, egymaga marad; de ha elhal, sokszoros termést hoz.” (*Az itélet*). Inkább a vidékhez (a legtöbb helyszín falu vagy kisváros) kötődő, a pusztulást és eredetet összekapcsoló múlt történetei vannak túlsúlyban, Dimény ezek közé tűzi azt a két-három novellát, amely nagyobb városban, „modern” körülmények között – tehát mintegy „kilógva” a meghatározó milióból – játszódik. De talán épp ezzel sugallja a kötet azt, hogy egy nagy tapasztalattá írható össze tér és tér, múlt és jelen, ősök és utódok sorsa egyaránt. Heterogenitást biztosít azonban a narratológiai, műfajbeli és stiláris változatosság: bár minden történet fölött ott érződik egy minden összefüggést kézben tartó szerzői instancia, az egyes szám harmadik személyű narrátor gyakran adja át a szót egy-egy szereplő első személyű szólamának; előfordulnak levélformában íródott történetek, máshol pedig napló stílusát imitáló betétek, lírai jellegű leírások vagy gondolatibb részek.

A *Ha elhal* novellái ambíciózusak abban az értelemben, hogy jelentésüket valamilyen titokzatosság megfejtésére bízzák, a sűrű részletek közé elásott összefüggések kiderítésére provokálnak. De talán a leghatásosabb darabok azok, amelyekben maradnak olyan homályos pontok, amelyeket a narrátori szándék (a sors?) sem ural.